

คติจักรวาล พุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ ที่มีอิทธิพลต่อแบบเมือง และสถาปัตยกรรมในประเทศไทย

อนุวิทย์ เจริญสกุล

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทนำ

ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 17-18 เมื่อรัฐเขมรอันเคยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เสื่อมสลายไปแล้ว บริเวณอาณาเขตประเทศไทยในปัจจุบันก็เกิดนครรัฐขึ้นจำนวนหนึ่ง ตั้งแต่คาบสมุทรมลายูได้ประเทศไทย ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในภาคกลาง จรดลุ่มแม่น้ำโขงในภาคเหนือเป็นที่สุด ในขณะที่เวลานั้น พุทธเถรวาทลังกาวงศ์จากเกาะลังกาได้เข้ามาแทนที่ความเชื่อเดิม ซึ่งอาจจะเป็นทั้งพุทธมหายาน หินยาน นิกายเถรวาท (รวมทั้งอิทธิพลของฮินดูที่ยังคงมีอยู่) ในดินแดนเก่า ณ ที่ซึ่งเป็นรัฐใหม่เกือบทั้งหมด¹

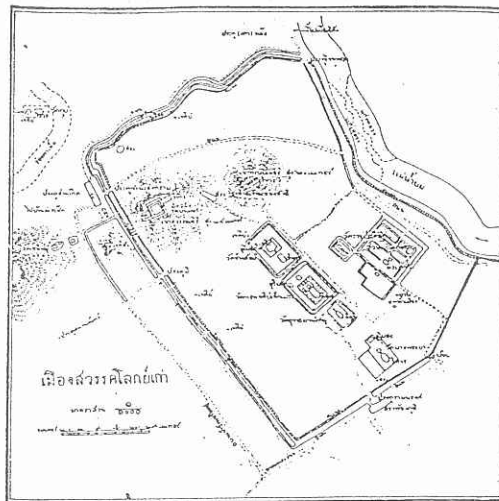
พุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ที่แพร่เข้ามาในครั้งนั้น ผลกระทบทั้งทางวัฒนธรรมและอารยธรรมต่อชุมชนใหม่อย่างกว้างขวาง ทั้งทางโลกทัศน์ ประเพณี ศิลปะ สถาปัตยกรรมและเมือง ฯลฯ อย่างชัดเจน พฤติกรรมเหล่านั้นยังคงจตุรวิญญาน

1. สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงมีความเห็นว่าลัทธิหินยานลังกาวงศ์เข้ามาสู่ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ราว พ.ศ. 1800 สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, "มูลเหตุแห่งการสร้างวัด," ใบลาน, 1, 3 (2524), 7; และศาสตราจารย์ บวสเชลลีย์ เห็นว่าศาสนาพุทธเถรวาทลังกาวงศ์เข้าสู่ภาคกลางในประเทศไทยราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ตามวิถีทางที่นักเขียนเข้าสู่แหลมอินโดจีน Jean Boisselier, *The Heritage of Thai Sculpture* (New York-Tokyo, 1975), p. 165. ศาสตราจารย์ เซเดส และบวสเชลลีย์ ชี้ให้เห็นว่าดินแดนแหลมมลายู ถึงแม้ว่าจะได้รับอิทธิพลทางศิลปกรรมจากแหล่งอื่นอยู่เสมอก็ตาม ก็ปรากฏว่ามีศิลปะแบบพุทธเถรวาทปรากฏขึ้นแล้วในราวพุทธศตวรรษที่ 17 ยอร์ช เซเดส และชอง บวสเชลลีย์, *ประวัติศาสตร์ในประเทศไทย* ม.จ. สุกัทธิศ ดิสกุล ทรงแปล (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2508) หน้า 14.

และการสร้างเสริมของชุมชน^๒ที่มีเอกลักษณ์ของตนเองอย่างแน่นแฟ้น ซึ่งจะพัฒนาเป็นอารยธรรมไทยในเวลาต่อมา ดังจะเห็นได้จากการศึกษาในสองหัวข้อหลัง ตามความถนัดของผู้เขียนดังต่อไปนี้

1. แบบเมืองกับลัทธิมหาธาตุ

ศาสนาพุทธเถรวาทหลังการกวักกัณฑ์แพร่เข้ามาในครั้งนั้นได้นำคติการสร้างพระธาตุเจดีย์เข้ามาด้วย ซึ่งเป็นคติที่เลื่อนไปในภูมิภาคมานานแล้ว^๒ ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เจ้าผู้ครองนครต่าง ๆ ในขณะนั้นต่างก็สร้างพระธาตุเจดีย์ขึ้นเป็นสัญลักษณ์ของจิตวิญญาณใหม่ของชุมชน อาทิเช่น การสร้างพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช โดยพญาศรีธรรมมาโศกราช ขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 18^๓ (ภาพที่ 1) ในปี พ.ศ. 1829 พ่อขุนรามคำแหง (พ.ศ. 1822-1842) เจ้าผู้ครองเมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัยก็ขุดเอาพระธาตุออกมาทำการบูชาในเมืองศรีสัชนาลัย แล้วสร้างพระธาตุเจดีย์ไว้ ณ กลางเมือง ปัจจุบันก็คือวัดช้างล้อมที่ตั้งอยู่กลางเมืองตามจารึกทุกประการ (ภาพที่ 2 แผนผังที่ 1) นอกจากนั้นยังสถาปนาพระศรีรัตนมหา



แผนผังเมืองศรีสัชนาลัย กลุ่มวัดสำคัญจะวางอยู่บนแกนตั้งกลางเมือง วัดช้างล้อมจะตั้งอยู่ ณ ใจกลางเมือง บริเวณที่แกนตั้งตัดกับแกนราบพอดี (จากหนังสือเที่ยวเมืองพะร่วง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

ธาตุเมืองชะเลียงขึ้นด้วย^๔ และก่อนหน้านั้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ 18 การสร้างศาสนสถานไว้ ณ ใจกลางเมืองนั้น อาจจะเป็นประเพณีที่เคยปฏิบัติมาบ้างแล้วในอารยธรรมแบบมอญ-เขมรในประเทศไทยแต่ก็

2. สมเด็จพระนเรศวรมหาราช, อ้างแล้ว หน้า 9.

3. "ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช," ตำนานพระบรมธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช (โรงพิมพ์ศิษย์เพาะช่าง นครศรีธรรมราช, ม.ป.ป.), หน้า 22, 23; ศรีศักร วัลลิโภดม, "จากท่าชนะถึงสงขลา," เมืองโบราณ, 2, 2 (2519), 75; และคู่มือพัฒนาการของแบบเจดีย์ใน อนุวัติ เจริญสกุล, สถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัยในคาบสมุทรมลายูประเทศไทย เอกสารสัมมนาประวัติศาสตร์โบราณคดี อาณาจักรศรีวิชัย กรมศิลปากร พ.ศ. 2525 ณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี.

4. กรมศิลปากร, ประชุมจารึกภาคที่ 1 หลักที่ 1 (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระราชประสิทธิ์คุณ พ.ศ. 2515), หน้า 10.

ยังเห็นได้ไม่ชัดเจนนัก อาทิเช่น เมืองนครปฐมเก่าและเมืองคูบัว ราชบุรี ต่างก็มีเจดีย์จุลปะโทน และเจดีย์วัดโหลงที่ทงไวเกือบจะกึ่งกลางเมือง⁶ ถึงกระนั้นก็ยังคงถือเป็นแบบแผนของเมืองทวารวดีทั้งหมดไม่ได้ เพราะเมืองอื่นๆ เช่น เมืองอู่ทอง สุพรรณบุรี⁷ เมืองพระรถ ปราจีนบุรี⁸ เมืองบนนครสวรรค์ ฯลฯ ที่อยู่ร่วมสมัยกันก็ไม่ได้ใช้แบบแผนดังเมืองข้างต้น

ส่วนด้านอารยธรรมเขมรนั้น เริ่มมาประมาณตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แล้วจึงเริ่มมีอิทธิพลอย่างแท้จริงในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา โดยมีศูนย์กลางของวัฒนธรรมอยู่ที่เมืองลพบุรี ถึงแม้ว่าวัฒนธรรมเขมรในประเทศไทยจะไม่มีคติเทวราชอย่างสิ้นเชิงก็ตาม แต่ความสำนึกในคติจักรวาลที่มีต่อรูปกายภาพของเมืองก็ยังดำรงอยู่อย่างมั่นคง ถึงที่ศาสตราจารย์เชลส์ได้เสนอว่า วัดนครโก

ษาที่เมืองลพบุรีก็เป็นศูนย์กลางของเมืองเช่นเดียวกันกับในประเทศกัมพูชา ซึ่งตามความจริงน่าจะเป็นวัฒนธรรมที่เริ่มสร้างมาแล้วตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 17 มากกว่า¹⁰

ถึงนั้น คติการสร้างพระธาตุเจดีย์แบบเถรวาทลังกาวงศ์จึงเป็นอารยธรรมละลอกใหม่ที่มีได้สืบเนื่องหรือได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมเดิมภายในประเทศแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามก็เป็นความจริงที่ปฏิเสธไม่ได้ว่า การสร้างพระธาตุเจดีย์ไว้เป็นศูนย์กลางของเมืองนั้นก็น่าจะต่อเนื่องมาแต่คติจักรวาล และเขาพระสุเมรุของพุทธศาสนาเถรวาทที่ทั้งพุทธและฮินดูได้มาจากต้นแก้วเดียวกัน และคตินี้ก็ยังมีมาเป็นเอกเทศของพุทธเถรวาทมาแต่ต้น ก่อนการแยกนิกายออกเป็นสองนิกายหลักในภายหลัง¹¹ แต่นิกายลังกาวงศ์ก็ยังรักษาคติจักรวาลเดิมอย่างแน่นแฟ้น ซึ่งจะพิสูจน์ได้จากไตรภูมิพระร่วงที่พญาลิไท (พ.ศ. 1890-1911) ได้นิพนธ์ขึ้นในสมัยสุ

5. ศรีศักร วัลลิโภดม, "แคว้นทริภุญชัย," 2517), หน้า 255.

ศิลปและโบราณคดีในประเทศไทย (กรมศิลปากร,

6. Quaritch Wales, Dvaravati (London: Bernard Quaritch Ltd., 1969), pp. 23-55, fig. 2 B, 5; กรมศิลปากร, สมุดนำชมโบราณวัตถุสถานสมัยทวารวดีฯ (2504), ภาพพิมพ์ปกใน.

7. กรมศิลปากร, โบราณวิทยาเรื่องเมืองอู่ทอง (2509), ภาพหน้าคำนำ.

8. บรรจบ เทียมทัต และนิคม มุสิกคามะ, โบราณคดีเมืองปราจีนบุรี (กรมศิลปากร, 2514), หน้า 18.

9. เชลส์ และบาสเชอเลีย, อ้างแล้ว, หน้า 15.

10. อนุวัติ เจริญสุกุล, "วัฒนธรรมลพบุรี," วารสารเมืองโบราณ, 4, 2 (2519), 22.

11. ดูรายละเอียดใน J.R. Haldar, Early Buddhist Mythology (Delhi, 1977).

โขทัยตอนปลาย

อย่างไรก็ดีถึงแม้ว่าคติการสร้างพระธาตุเจดีย์จะเป็นคติพุทธลังกาวงศ์อย่างแน่นอน แต่การแพร่เข้ามาสู่ประเทศไทยก็น่าจะเป็นสองทาง กล่าวคือสายแรกแพร่เข้ามาทางนครศรีธรรมราชสู่โขทัยตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ สายที่สองแพร่เข้ามาทางลพบุรีจากพุกาม และจากเมืองลพบุรีหรือพุกามทางใต้ทางหนึ่งสู่เมืองลำพูน ครั้นเมื่อเถรวาทลังกาวงศ์จากสุโขทัยหรือจากลังกาโดยตรงได้เข้าไปตั้งมั่นแผ่รกรากอย่างมั่นคงที่เมืองเชียงใหม่ในราวพุทธศตวรรษที่ 20 แล้ว คติการสรรเสริญพระอนิหารพระบรมธาตุก็จะเป็นอุดมการณ์ของตำนานต่างๆ ที่จารึกขึ้นในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20-21¹² แต่ก็มีข้อสังเกตว่าเมื่อสมัยที่พ่อขุนรามคำแหงขึ้นไปช่วยพยาเมืองรายสร้างเมืองเชียงใหม่ในพุทธศตวรรษที่ 19 นั้น พุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ก็ยังไม่ได้แผ่รกรากอย่างมั่นคงในเมืองเชียงใหม่ จึงยังคงใช้เสาคันทับเป็นหลักเมือง (ศูนย์กลางเมือง) ตามคติพื้นเมืองอยู่¹³ ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์

และประวัติศาสตร์ศิลปะ เมืองเชียงใหม่เกือบจะไม่ได้รับหรือไม่ได้รับอารยธรรมสืบเนื่องมาจากลำพูนเลย ดังนั้นถึงแม้ว่ารูปเมืองเชียงใหม่ จะเป็นแบบคันดาล้อมเมืองอย่างลำพูนหรือสุโขทัย ก็ไม่ได้สถาปนาพระบรมธาตุเจดีย์ไว้เป็นศูนย์กลางเมืองแบบเมืองทั้งสอง¹⁴ (แผนภาพที่ 1-2) ดังนั้น



แผนภาพแสดงเมืองลำพูนที่ตั้งริมฝั่งแม่น้ำกวัง เป็นเมืองทึ่มคันดาล้อม วัดมหาธาตุตั้งอยู่ประมาณกึ่งกลางเมืองที่ยังดำรงประโยชน์จนถึงปัจจุบัน

เมื่อมีการสร้างวัดพระธาตุต่าง ๆ ในล้านนาไทย ตามคตินิยมในตำนานที่จารึกขึ้นภายหลังการสร้างเมืองเชียงใหม่ อาทิเช่นวัดพระธาตุดอยสุเทพและพระธาตุจอมทอง (อำเภอจอมทอง) เชียงใหม่ มิใช่คติที่สัมพันธ์กับเมืองดังคติที่ได้ปฏิบัติมาแล้วในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 18-19

12. พริยะ ไกรฤกษ์, ศิลปวัตถุสำคัญในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกรุงเทพฯ (กรมศิลปากร, 2502), หน้า 4.

13. อนุวัช "วัดมหาธาตุ ลพบุรี," 22.

14. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงขนานนามวัดใหญ่หรือวัดมหาธาตุว่าวัดกลางเมือง เทียบเมืองพระร่วง (ศิลปบรรณาการ, 2498) หน้า 114; นิธิ หิญาธรรมนันทน์, "สุโขทัยในทัศนะของการผังเมือง," ข่าวสารสำนักผังเมือง, 34 (2521), 25.



แผนภาพแสดงเมืองสุโขทัย ตัวเลขต่าง ๆ ที่กระจายไปทั่วบริเวณภายในเมืองและนอกเมืองนั้น เป็นวัดต่าง ๆ ที่สร้างต่อเนื่องกันเป็นระยะ ส่วนหมายเลข 1 ภายในคูเมืองคือวัดมหาธาตุที่อยู่ประมาณกึ่งกลางเมือง

ดังได้กล่าวมาแล้วในบทนำว่า พุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ได้เข้ามาสู่อาณาจักรสุโขทัยในขณะที่มีรัฐใหม่ๆ เกิดขึ้น รัฐใหม่เหล่านี้มีทั้งรัฐที่เป็นชุมชนใหม่ที่สร้างเมืองขึ้นใหม่ อาทิเช่นเมืองนครศรีธรรมราช สุโขทัย อโยธยา ฯลฯ หรือเป็นรัฐใหม่ในชุมชนเก่า อาทิเช่นไชยา ลพบุรี ลำพูน ฯลฯ การสถาปนาพระบรมธาตุขึ้นใน

เมืองต่าง ๆ ข้างต้นจึงมีลักษณะที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันในรูปแบบสถาปัตยกรรม อย่างไรก็ตามโดยที่การสร้างพระบรมธาตุขึ้นเป็นไปตามลักษณะของเมืองที่เน้นความสำคัญของศาสนาเป็นใหญ่ (theocratic state) ที่มาสิ้นสุดลงในสมัยอโยธยาตอนต้น¹⁵ พระบรมธาตุหรือมหาธาตุที่สร้างขึ้น จึงมักจะสถาปนาเป็นวัดหลักของเมืองตามที่ขนาน

15. W.J. Vanlier 1980 อ้างถึงใน ศรีสักร วัลลิโภดม, ขวัญกับพัฒนาการของรัฐในประเทศไทย เอกสารปาฐกถาทางวิชาการ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย พ.ศ. 2525, หน้า 21.

นามทั่วไปว่าพระมหาธาตุ และเข้าใจโดยสามัญว่าเมืองที่เป็นราชธานีเท่านั้นจะมีวัดหลักเช่นเป็นวัดประจำเมือง¹⁶ ซึ่งก็เป็นความจริงส่วนหนึ่งเท่านั้น เพราะในสมัยสุโขทัยหรืออยุธยาเองเมืองระดับเมืองลูกหลวงและเมืองที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจการเมืองจำนวนหนึ่ง อาทิเช่น เมืองพิษณุโลก กำแพงเพชร สุพรรณบุรี ชัยนาท สรรคบุรี สิงห์บุรี ราชบุรี เพชรบุรี ฯลฯ ต่างก็มีวัดบรมธาตุอยู่ประจำเมืองทั้งสิ้น การที่มีเมืองหรือชุมชนหนึ่ง ๆ จะมีวัดบรมธาตุ จึงไม่ใช่เพียงแต่จะดำรงฐานะการปกครองในสภาพของเมือง ดังที่เคยเข้าใจมาแต่เดิมเท่านั้น¹⁷ แต่จะต้องมีฐานะเป็นเมืองที่มีศักดิ์และสถานะภาพดังกล่าวด้วยความหมายและฐานะเช่นนั้น ไม่ได้ใช้เฉพาะในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเท่านั้น แต่ยังสามารถครอบคลุมถึงการสถาปนาวัดพระธาตุลำปางหลวงในเขตลานนาไทยได้

เป็นอย่างดีด้วย¹⁸ (ภาพที่ 4)

โดยทั่วไปแล้วนักวิชาการจะแบ่งวัดที่ประดิษฐานพระบรมธาตุออกเป็น 2 ประเภทตามการจำแนกของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ คือ

1. วัดที่มีเจดีย์เป็นประธานของวัด เรียก วัดพระบรมธาตุหรือพระมหาธาตุ
2. วัดที่มีปรางค์เป็นประธานของวัด เรียก วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ¹⁹

การแบ่งประเภทดังกล่าวข้างต้นนับว่ากระจ่างและสะดวกแก่การขนานนามวัดเหล่านั้นเป็นอย่างมาก แต่ก็ได้หมายความว่าวัดในแต่ละประเภทหรือในแต่ละกลุ่ม มีวิวัฒนาการเป็นกลุ่มหรือเป็นสายตรงเดียวกันต่างก็มีเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์การก่อรูปดังกล่าวมาแล้วทั้งสิ้น วัดในประเภทที่ 1 คือ วัดบรมธาตุหรือวัดมหาธาตุ ส่วนหนึ่งเป็นวัดที่แรกสร้างพร้อมกับการสร้างเมืองใหม่ เช่นวัดพระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช วัด

16. Phya Anuman Rajadhon, "Phra Cedi," *JSS*, XL, 2 (July, 1952), 67.

17. อนุวัติ เจริญศุภกุล, *คำสอนในวิชาการวิเคราะห์องค์ประกอบสถาปัตยกรรมไทย* (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2517), หน้า 7; ชุมมนัสกาววัฒนธรรมและโบราณคดี, "การศึกษาทางศิลปกรรม วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี," *นคส.*, 1, 1 (2514), 5.

18. ดูประวัติรายละเอียดใน วิวัฒน์ เตมียพันธ์, "วัดพระธาตุลำปางหลวง," *อาษา วารสารสมาคมสถาปนิกสยาม*, (2512), 107-117.

19. ศันติ เล็กสุขุม, *วิวัฒนาการของชั้นประดับลวดลาย และลวดลายสมัยอยุธยาตอนต้น* (2522), หน้า 1.

20. วัดมหาธาตุเมืองเก่าสุโขทัย เป็นศาสนสถานเดิมที่อาจจะมีมาก่อนการแปลงเป็นวัดมหาธาตุในลักษณะดังกล่าว แต่การแปลงมีการเปลี่ยนสร้างโครงสร้างหลัก คือเจดีย์ประธานเสียใหม่ และอาคารที่สำคัญ ๆ ภายในวัดก็สร้างมาหลังจากการแปลงเป็นส่วนใหญ่ จึงถือว่าเป็นวัดประเภทที่สร้างใหม่วัดหนึ่ง

มหาธาตุเมืองสุโขทัยเก่า²⁰ ฯลฯ อีกส่วนหนึ่งเป็นวัดที่แปลงมาจากศาสนสถานเดิมในคติมหายาน เช่นวัดบรมธาตุไชยา สุราษฎร์ธานี และอีกส่วนหนึ่งเป็นวัดในชุมชนเถรวาทเดิมที่สอดคล้องกลมกลืนเข้ากันระหว่างคติใหม่และคติเก่าอย่างสนิทสนม คือวัดพระธาตุหริภุญไชย และวัดพระธาตุลำปางหลวง

ในกลุ่มวัดพระศรีรัตนมหาธาตุนั้น เกือบทั้งหมดถือกำเนิดมาจากอารยธรรมที่ผสมผสานระหว่างเขมร หรือลพบุรีกับคติใหม่ โดยการแปลงเอาวัดหลักของเมืองที่ใช้ปรางค์เป็นประธานของวัดมาก่อนเข้าเป็นวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเสีย ดังจะเห็นได้จากวัดพระศรีรัตนมหาธาตุที่ลพบุรี ราชบุรี ต่อมาเมื่อมีการสถาปนาเมืองอยุธยาขึ้นแล้ว (พ.ศ. 1893) ความนิยมการใช้ปรางค์เป็นพระมหาธาตุของวัดก็ยังดำเนินอยู่ตลอดช่วงสมัย เช่นวัดพระศรีรัตนมหาธาตุในเกาะเมืองอยุธยาเอง เมืองที่มีความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์การเมืองกับอยุธยาอย่างแน่นแฟ้น เชียงสุพรรณบุรีก็ใช้วัดพระศรีรัตน

มหาธาตุเป็นหลักของเมืองเช่นกัน จนอาจจะกล่าวได้ว่า ไม่มีวัดใดในสมัยก่อนอยุธยา และอยุธยาที่ใช้เจดีย์เป็นหลักเลย (พระบรมธาตุชัยนาทเป็นเจดีย์แบบพิเศษที่ผสมผสานกันระหว่างปรางค์และเจดีย์) ยิ่งไปกว่านั้นดินแดนในเขตอำนาจของสุโขทัยเดิมที่รับอำนาจทางการเมืองของอยุธยาในพุทธศตวรรษที่ 21 ล่วงไปแล้วก็แปลงมาใช้ปรางค์เป็นหลักของวัดแทนทั้งสิ้น เช่นที่พิษณุโลก ชะเลียงเป็นต้น²¹ (ภาพที่ 5) นอกจากนี้ภูมิภาคลานนาไทยที่อิทธิพลทางวัฒนธรรมและการเมืองของอยุธยาขึ้นไปไม่ถึง ก็ยังคงใช้วัดพระธาตุแบบวัดพระธาตุจอมทอง อยู่ ดังเช่นที่วัดพระธาตุช่อแฮ จังหวัดแพร่ และวัดพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน

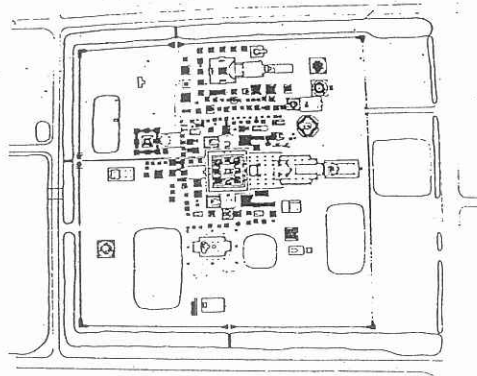
ถ้าพิจารณาจากสภาพของวัดในปัจจุบัน ประกอบกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์จะเห็นได้โดยง่ายว่าวัดพระมหาธาตุจะเป็นวัดที่ใหญ่ที่สุดของเมือง ได้รับการทำนุบำรุงจากรัฐหรือราชสำนักทุกยุคทุกสมัยในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของศาสนา และศูนย์กลางจิตวิญญาณของรัฐไปพร้อม ๆ กันด้วย²² ดังนั้น

21. วัดพระศรีรัตนมหาธาตุชะเลียง เดิมเป็นศาสนสถานแบบลพบุรีพื้นเมือง ในศิลาจารึกหลักที่ 2 (จารึกวัดศรีชุม) กล่าวว่าพระเจ้ารามคำแหงได้อพยพพระศรีรัตนมหาธาตุขึ้น ส่วนองค์ปรางค์นั้นเข้าใจว่าสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 21 ดูรายละเอียดใน ประโชติ สัมขุนทด, *นำชมโบราณสถาน อำเภอศรีสัชนาลัย* (กรมศิลปากร, 2513), หน้า 28; A.B. Griswold, *Towards a History of Sukhodaya Art* (Fine Arts Department, 1967), p. 11.

22. *Ibid.*, p. 17.

วัดมหาธาตุจึงเป็นคลังหรือแหล่งสะสมโภคทรัพย์ทางศิลปวัฒนธรรมที่ใหญ่ที่สุดของยุคสมัย ทราบเท่าที่วัดนี้ยังคงดำรงประโยชน์หน้าที่อยู่ ถึงแม้ว่าในสมัยรัตนโกสินทร์ กติการสถาปนาวัดมหาธาตุได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยสถาปนาศูนย์กลางพระนครขึ้น ณ บริเวณวัดสุทัศน์ แต่วัดมหาธาตุก็ยังคงความเป็นศูนย์กลางทางศาสนามาตลอดสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น²³

โดยที่ดำรงความสำคัญทั้งทางด้านศาสนจักรและอาณาจักรควบคู่กันไปนี้ จึงทำให้การวางแผนผังเมือง ต้องยึดเอาวัดเป็นศูนย์กลางเสมอ ถึงแม้ว่าบางครั้งจะไม่ได้เป็นศูนย์กลางกายภาพอย่างแท้จริงก็ตาม แต่กลับเป็นวัดศรีชะเมือง (วัดทรงหน้าเมือง) เช่นที่เมืองสุพรรณบุรีหรือสิงห์บุรี²⁴ ขอบเขตของเมืองทั้งหมดก็ต้องล้อมตัววัดที่เป็นหลักอยู่ดี ในสภาพการณ์เช่นนี้ ถ้าการคมนาคมหลักของเมืองเป็นทางบกหรือติดต่อกับทางน้ำทางอ้อมก็จะเป็นเมืองที่มีสภาพเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน แต่ในกรณีที่ใช้การคมนาคมทางน้ำเป็นหลักโดยตรงก็จะมีสภาพเป็นเมืองเอกเทศ ถือเป็นเขตเมืองสองข้างที่โอบล้อมน้ำไว้ เพราะวัดตั้งชิดริมน้ำอยู่อาทิ



แผนผังวัดมหาธาตุ สุโขทัย พระมหาธาตุจะตั้งอยู่ ณ จุดศูนย์กลางของผัง ซึ่งเป็นจุดตัดแกนตั้ง และ แกนราบ อาคารที่สำคัญอื่น ๆ เช่น พระวิหารหลวง ด้านหน้า วิหารด้านหลังจะตั้งอยู่บนแกนตั้ง วิหารพระอัฐารส และวิหารเก่าอีกสองหลังจะวางในแนวราบประสานกัน

เช่นเมืองพิษณุโลก สุพรรณบุรีและราชบุรี ฯลฯ

2. การวางแผนผังอาคารรูปจักรวาล และห้องจักรวาลมณฑลภายในอาคาร

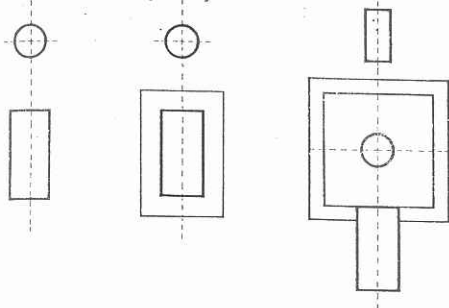
(The cosmic lay out and cosmos in Building Interior)

ตามความเข้าใจของนักวิชาการทั่วไป เจดีย์กัณฑ์ ปรารักษ์กัณฑ์ และพระอุโบสถ(วิหาร) กัณฑ์ ต่างก็มีความสมบูรณ์ในตัวเองในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ของจักรวาลหนึ่งๆ²⁵ สัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นนัยงในลักษณะของรูปทรงและองค์ประกอบ (จะกล่าวราย

23. การสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชจะต้องมาเริ่มกระบวนการพิธีการจากวัดนี้

24. น. ณ ปากน้ำ, เทวเมืองศิลปอู่ทอง (เกษมบรรณกิจ, 2516), หน้า 8.

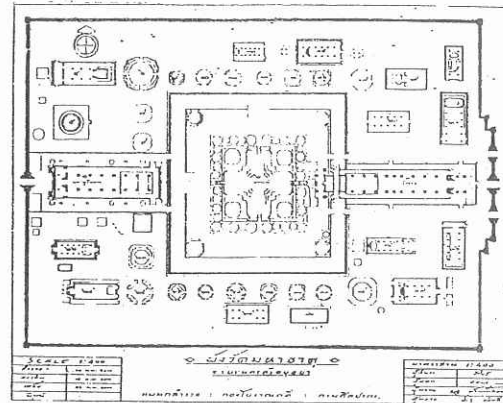
25. Quaritch Wales, Cosmology and Cosmic Renewal in Indianized Southeast Asia, (London, 1977), pp. 59-60, 139, 142-143.



แผนผังวัดมหาธาตุ อุยธยา การวางแผนผังดังตัวอย่าง
สมบูรณ์ระหว่างการวางอาคารในแนวดิ่ง และการสร้าง
ความสมดุลย์โดยใช้รูปจัตุรัสของวิหารคดเป็นหลัก
พระศรีรัตนมหาธาตุตั้งอยู่ ณ กลางผังพอดี

ละเอียดในหัวข้อ 3) ที่อาจจะแตกต่างกันไป
ตามความนิยมและแบบศิลปะของแต่ละสกุล
ช่าง ตามกาลเวลาและสถานที่ต่าง ๆ กัน
แต่อาคารเหล่านี้ก็มีสัญลักษณ์ทางแผนภาพ
ร่วมกันอย่างเป็นสากล ก็คือการใช้แกนตั้ง
และแกนราบเป็นตัวกำหนดศูนย์ของอาคาร
ในลักษณะที่เป็นโครงสร้างจุลจักรวาลของ
ตัวอาคารเอง (Microsom) และในขณะ
เดียวกันก็เป็นแกนสัมพันธ์กับจักรวาลใหญ่
(Macosom) ในระดับต่าง ๆ

แผนผังของวัดไทยในปัจจุบันน่าจะ
พัฒนามาตั้งแต่เถรวาทลังกาวงศ์เข้ามาสู่ดิน
แดนในภูมิภาคนี้แล้ว อาคารในลัทธิฮินดู
หรือมหายานก็ต่างก็มีวัตถุประสงค์เพื่อให้



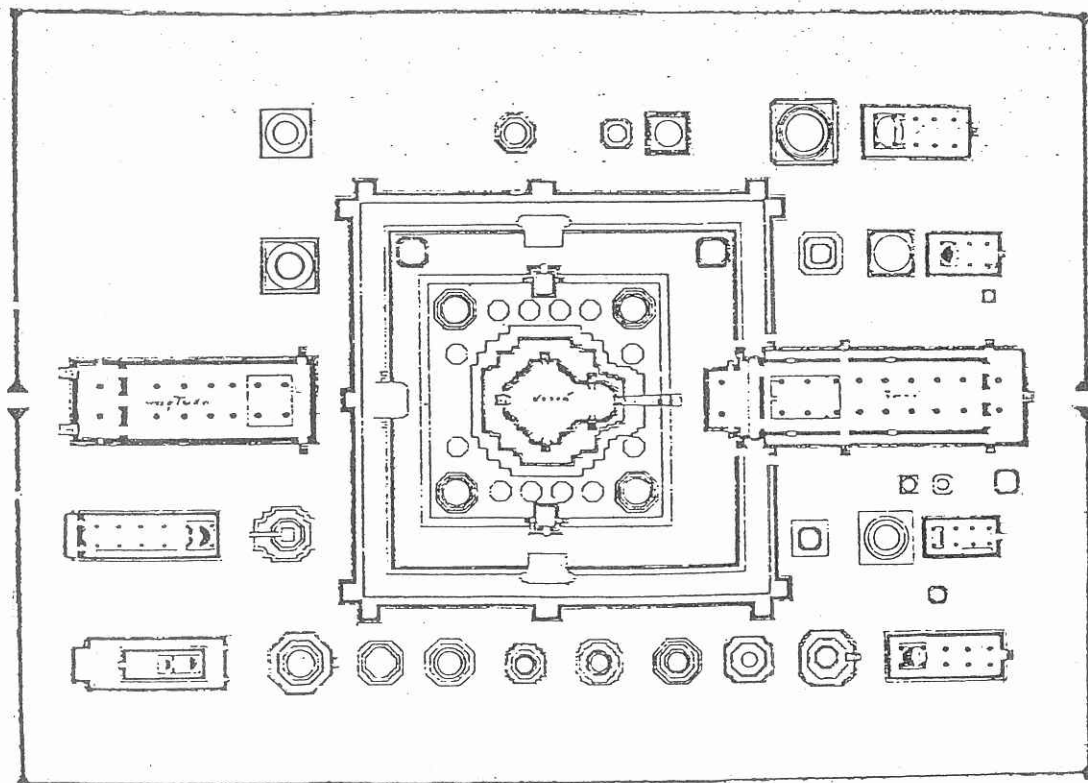
แผนภาพแสดงไดอาแกรมของผังวัดในระดับต่าง ๆ
สามระดับ ที่อาศัยแกนตั้งและแกนราบทั้งใน ระ
นาบทางราบและทางดิ่งผสมผสานกันเป็นสัญลักษณ์
ของจักรวาลหนึ่ง ๆ

นักบวชหรือคนชั้นสูงเพียงไม่กี่คนใช้ทำพิธี
กรรมเท่านั้น แต่เมื่อหันมานิยมลัทธิหินยาน
ลังกาวงศ์แล้ว วัดต่างๆ ก็มีหน้าที่ที่จะต้อง
ให้บริการทางศาสนาแก่คนหมู่มาก จึงต้อง
สร้างพระวิหารและพระอุโบสถตามประเพณี
ใหม่ในกิจกรรมของศาสนา²⁶ ตามหลักฐาน
ที่ปรากฏในสมัยสุโขทัย วัดขนาดเล็กที่สุด
ประกอบด้วยพระเจดีย์และพระวิหาร (ที่ตั้ง
อยู่ในแนวแกนเดียวกัน) ซึ่งส่วนใหญ่จะ
ดำรงฐานะที่เป็นวัดคอนุสาวรีย์²⁷ (แผนภาพ
ที่ 3 ภาพแรก)

วัดที่มีขนาดใหญ่ขึ้นมากอีกระดับหนึ่งจะ
มีแผนผังคล้ายกับวัดคอนุสาวรีย์แบบสุโขทัย
แต่จะสร้างกำแพงแก้วล้อมพระอุโบสถหรือ

26. อนุวัติ เจริญสกุล, องค์ประกอบสถาปัตยกรรมไทย (การพิมพ์สตรีสาร, 2521), หน้า 16.

27. สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ, อ้างแล้ว, หน้า 10.



แผนผังวัดราชบูรณะ อโยธยา การวางผังได้พัฒนาขึ้นมาจากแบบวัดมหาธาตุอีกระดับหนึ่งโดยปล่อยให้พระอุโบสถตั้งเป็นอิสระจากวิหารคด แต่ยังคงตั้งอยู่ในแนวแกนดิ่งแบบ Dynamic Balance

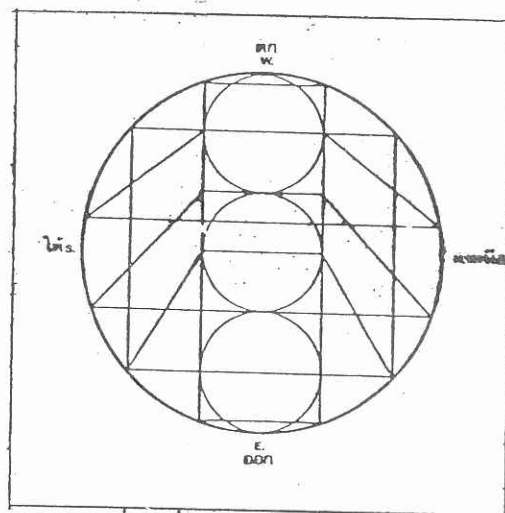
พระวิหารที่อยู่ด้านหน้าพระเจดีย์ไว้ วัดประเภทนี้มีจำนวนมากในสมัยอยุธยาตอนปลาย แล้วใช้ต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (พิจารณาในคำานปรากฏการณ์มิใช่วิวัฒนาการ แผนภาพที่ 3 ภาพที่ 2) อย่างไรก็ตาม วัดทั้งสองประเภทก็กล่าวข้างต้น ล้วนแต่เป็นวัดที่ราษฎรหรือผู้มีฐานะสร้างขึ้นทั้งสิ้น ซึ่งผิดกับวัดประเภทที่ 3 ซึ่งเป็นวัดหลวงหรือวัดของรัฐ อันเป็นแบบฉบับของวัดมหาธาตุในสมัยอยุธยาตอนต้น เช่นวัดพุทธไสยาสน์ วัดพระรามและวัดราชบูรณะ ฯลฯ (แผนผังที่ 4)

แผนผังของวัดในระดับวัดมหาธาตุนี้จะใช้ระบบแนวแกนดิ่งเป็นหลักอย่างมั่นคง เช่นเดียวกันกับวัดประเภทที่ 1 และ 2 แต่จะใช้แกนราบเข้ามาสัมพันธ์ด้วยสลับซับซ้อน และ ณ ตำแหน่งที่ที่แกนดิ่งและแกนราบตัดกัน ก็จะเป็นตำแหน่งของพระบรมธาตุหรือพระศรีรัตนมหาธาตุ อันเป็นแกนจักรวาลหรือเขาพระสุเมรุของผังจักรวาลทั้งหมด ความสลับซับซ้อนอีกระดับหนึ่งก็จะยึดเอาแกนดิ่งเป็นหลัก โดยวางพระวิหารหลวงอยู่ตอนส่วนหน้าของแกน ถัดไปเป็นพระสถูปที่ล้อมด้วยวิหารคตรูปจตุรัส ที่จะเชื่อมกับ

พระวิหารส่วนหน้า หรือพระอุโบสถส่วน
หลังในแนวตั้ง ถึงแม้ว่าบางวัดจะถอย
พระอุโบสถออกไปลอยตัวในแนวแกนไม่
เชื่อมติดกับพระวิหารคด แต่ก็ถูกตรึงอยู่
กับระบบของแนวแกนอยู่ดี ลักษณะของ
พระวิหารคดในรูปจัตุรัสก็คือสัญลักษณ์
ของกำแพงจักรวาลที่สร้างคุณูปภาพขึ้นอย่าง
สมบูรณ์ในระหว่างแกนราบ—ถึงที่นำมา
กำหนดแผนผังอาคารขึ้นทั้งหมด แผนผัง
แบบนี้เป็นแบบฉบับของวัดหลวงทั่วไปใน
อารยธรรมแบบสุโขทัย—อยุธยา แต่วัดมหา
ธาตุในลานนาไทย เช่นวัดพระธาตุลำปาง
หลวงจะมีรายละเอียดแตกต่างกันไปเล็กน้อย
ในส่วนที่ถึงพระวิหารหลวง และพระธาตุ
เจดีย์จะถูกล้อมด้วยพระวิหารคดทั้งหมด
และในขณะเดียวกันในส่วนที่เป็นตำแหน่ง
ของพระประธานก็จะประดิษฐานปราสาท
(สัญลักษณ์ของชมพูทวีปหรือจักรวาล) ที่
ประทับของพระพุทธรูปในแนวแกนจึงเพิ่ม
ขึ้นด้วย ซึ่งเป็นความสลับซับซ้อนขึ้นอีก
ระดับหนึ่ง

ดร. กวอริทซ์ เวลส์ ได้อ้างถึงการ
ศึกษาของนักวิชาการฝรั่งเศสในสาธารณรัฐ
กัมพูชาว่าการสร้างพระอุโบสถในเขมรเป็น
การสร้างแกนจักรวาล อันเนื่องมาแต่ความ

คิดที่ว่าอาคารเป็นจุลจักรวาลของจักรวาล
ใหญ่ เช่นในกรณีของพระสถูป²⁸ และใน
ปี พ.ศ. 2522 เมื่อผู้เขียนได้ทำการศึกษา
ภาพจิตรกรรมฝาผนังของวัดคงคาราม อำ-
เภอโพธาราม ราชบุรี ก็พบความจริงอัน
เดียวกันว่า การวางแผนผัง (Lay out) ของ
พระประธาน คาวเพดาน ระเบียบตำแหน่ง
ของเรื่องราว (Themes) ของจิตรกรรมฝา



แผนภาพแสดงห้วงอากาศสัญลักษณ์ของจักรวาลภายในพระอุโบสถวัดคงคาราม ราชบุรี (ดูรายละเอียดภาพที่ 6 ประกอบ)
ผังทั้งหมด ล้วนแต่มีความสัมพันธ์ที่จะ
สังเคราะห์สร้างห้วง (sphere) ของจักรวาล
ขึ้นในห้องอาคารทั้งสิ้น (ภาพที่ 6/แผนภาพ
ที่ 4)²⁹ ตัวอย่างเช่นนี้อาจจะเห็นได้จาก
พระอุโบสถอื่น ๆ ที่มีความสมบูรณ์ในระดับ
เดียวกัน ดังเช่นที่พระอุโบสถวัดใหญ่อิน

28. Wales, *Cosmology and Cosmic Renewal...*, pp. 142–143.

29. อนุวัทย์ เจริญสกุล, “แบบวิเคราะห์และการศึกษาจิตรกรรมวัดคงคาราม,” *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 8, 1 (2522), 22–23.

ทาราม ชลบุรี (ทั้งสองอาคารมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 23-24)

ความตั้งใจที่จะสร้างที่ว่างภายในอาคารให้เป็นสัญลักษณ์ของจักรวาลได้เริ่มก่อนหน้านั้นมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย-อยุธยา ตั้งแต่อาคารที่มีเนื้อที่ขนาดเล็ก เช่นปรางค์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองชะเลียง ตลอดจนถึงมณฑปวัดศรีชุม สุโขทัย ที่จงใจใช้ทิวเขาในรูปดอกบัวอันเป็นสัญลักษณ์ของจักรวาล (ภาพที่ 7) ต่อมาในสมัยอยุธยาที่ใช้แบบแผนของทิวเขาในลักษณะคล้ายกันยิ่งขึ้น เช่นทิวเขาที่วัดหน้าพระเมรุก็ยังใช้หน่วยสัญลักษณ์ที่เล็กที่สุด เป็นรูปดอกบัวอยู่ การใช้ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์ของจักรวาลนี้ใช้ทั่วไปทั้งในประเทศอินเดีย³¹ ส่วนเหนือของอินเดียจนถึงประเทศจีน ฌ ถังฮวง- (ถังหมายเลข 320) ที่ออกแบบใช้ลายบัวเป็นลายเพดาน แล้วเรียกว่า ครอบฟ้าสวรรค์³² (Dome of Heaven)

3. สถาปัตยกรรมที่ใช้แผนภาพแบบจักรวาล

ก่อนที่จะดำเนินการศึกษาต่อไปในหัวข้อนี้ จำเป็นต้องทำความเข้าใจแต่เบื้องต้นเสียก่อนว่า คำว่าจักรวาล ฌ ที่นั้หมายถึง

แบบแผน-แผนภาพ (Diagram) หรือโครงสร้างอันหนึ่งที่สัตว์โลกมาอาศัยอยู่ ภาวะของสัตว์โลกหรือภูมิภาพต่าง ๆ ตามคติของศาสนาก็คือไตรภูมิ ดังที่อธิบายไว้ในบานแผนกของไตรภูมิพระร่วง³³ ดังนั้นอิทธิพลที่จะมีต่อรูปแบบงานสถาปัตยกรรม จึงมิใช่ไตรภูมิ แต่เป็นโครงสร้างของจักรวาลดังที่จารไว้ในไตรภูมิพระร่วงนั่นเอง³⁴ ตามคติของพุทธเถรวาทที่มีมาแต่เดิม³⁵ ซึ่งสอดคล้องกันอย่างมีเหตุผล ก็จะสรุปให้เห็นเป็นโครงสร้างโดยย่อดังนี้

“จักรวาลหนึ่ง ๆ จะมีเขาพระสุเมรุเป็นแกนจักรวาล ตามทิศทั้ง 4 มีทวีปตั้งอยู่ 4 ทวีป คือด้านทิศตะวันออกมีบุพพิเทพทวีป ด้านทิศตะวันตกอมรโคยานทวีป ด้านทิศเหนืออุตตรกุรุทวีป และทิศใต้ คือ ชมพูทวีป เป็นทวีปเดียวอันเป็นแดนเกิดของพระพุทธเจ้าและเป็นปากทางไปสู่เขาพระสุเมรุ นอกจากนี้ในระหว่างทวีปทั้ง 4 ยังมีอนุทวีปแทรกอยู่ด้วย

30. อนุวัฑ, องค์ประกอบสถาปัตยกรรมไทย, หน้า 21-22.

31. Wales *Cosmology and Cosmic Renewal...*, p. 42.

32. Dietrich Jeckel, *The Art of Buddhism* (London, 1964), pp. 70, 282, Plate 4, 57.

33. พยาลิไท, *ไตรภูมิพระร่วง* (คลังวิทยา, 2515).

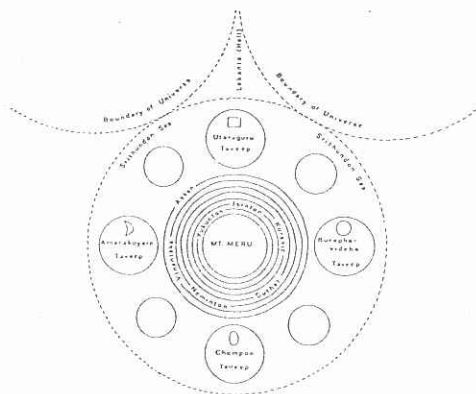
34. เฟงฮ้าง, หน้า 262-265.

35. Haldar, *op. cit.*, pp. 1-29.

รอบเขาพระสุเมรุมีทิวเขาล้อมไว้ 7 ชั้น
คือ ทิวเขายุคฤธร อัสสินธร กรวิก สุทิสัน
เนมินทร วินันตกะ อัสสกรรณ ทิวเขาแต่ละ
ชั้นจะลดมิตกลงไปกึ่งหนึ่งตามลำดับเสมอ
และในระหว่างทิวเขาแต่ละชั้นจะคั่นด้วยทะเล

เหนือสมุทร ทั้ง แคที่อยู่ของพญาคุธขนั้นมา
ก็จะเป็นเรือนอาศัยของกามภูมิส่วนหนึ่ง คือ
สวรรค์ทั้งหก จากุมหาราช ดาวดึงส์ มายา
ดุสิต นิมานรดี และปรนิมิตวสวัตตี

รองศาสตราจารย์ โชติ กัลยาณมิตร



แผนภาพของจักรวาลในองค์ประกอบหน่วยเล็กที่สุด คือประกอบด้วย 3 จักรวาลประกอบเข้าด้วยกัน และโครงสร้างในจักรวาลหน่วยเล็กที่สุดประกอบกันเข้าก็จะมีแบบเหมือนกันหมด ดังเช่นแสดงเป็นตัวอย่างนี้

(ดัดแปลงมาจากแผนภาพของรองศาสตราจารย์ โชติ กัลยาณมิตร)

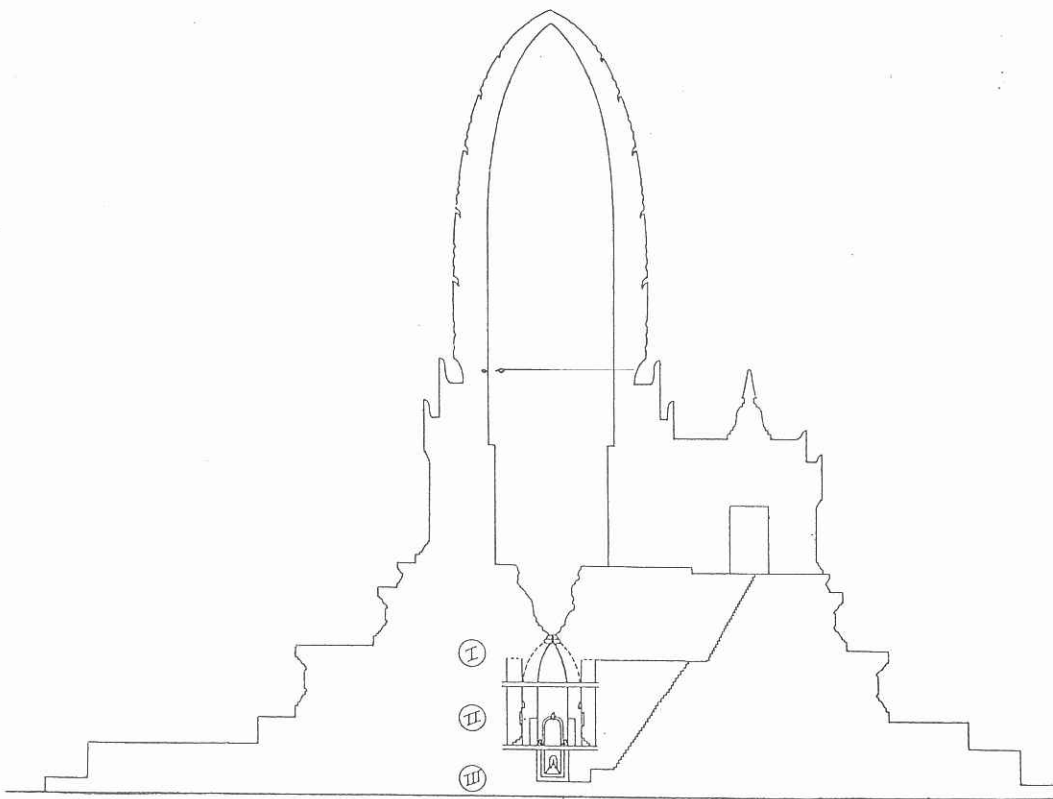
เล็ทันทันตร ค่อยจากเขาอัสสกรรณจึงเป็นขอบ แห่งคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
กำแพงจักรวาล เขาพระสุเมรุนี้นอกจากจะ ศิลปากรได้สังเคราะห์แผนภาพของจักรวาล
เป็นแกนของ จักรวาลแล้ว ในระดับที่อยู่ หนึ่ง ๆ ขึ้นมาอย่างชัดเจน³⁶ (แผนภาพที่ 5)

36. Joti Kalyanamitra, "The Influence of the Trai Phum on Thai Architecture, the Artistic Heritage of Thailand," *Savadi Magazine*, (1979), 136.

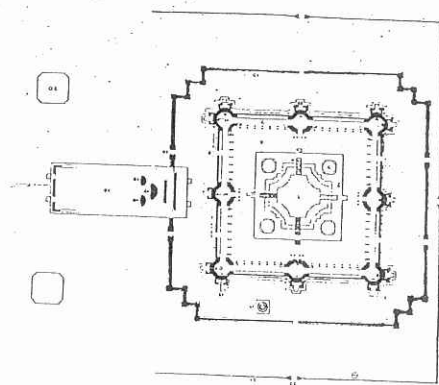
และแผนภาพนำมาใช้เป็นตัวแบบวิเคราะห์
เปรียบเทียบกับโครงสร้างขององค์ประกอบ
สถาปัตยกรรมได้เป็นอย่างดี ซึ่งจากการ
ศึกษาของผู้เขียนเห็นว่ามียุทธศาสตร์แบบ
ต่าง ๆ ที่น่าจะได้รับอิทธิพลจากโครงสร้าง
ของจักรวาลดังนี้

1. พระศรีรัตนมหาธาตุหรือพระปรางค์
ตามความเข้าใจของนักวิชาการโดยทั่ว
ไป พระปรางค์ได้เริ่มใช้เป็นหลักของวัดมา

ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น (พุทธศตวรรษที่
19) แต่ก็ยังเป็นแบบอาคารที่ได้รับมาใช้จาก
ปรางค์แบบลพบุรี (ฮินดู-มหายาน) อีกทอด
หนึ่ง (ภาพที่ 8) โดยบรรจุพระบรมธาตุลง
ในกรุปรางค์ เพื่อเปลี่ยนเนื้อหาใหม่ องค์
ประกอบอื่น ๆ เช่นส่วนยอดที่ทึบใจให้เป็น
สัญลักษณ์ของเขาพระสุเมรุนี้ ก็ไม่มีข้อ
แตกต่างกันในเชิงโครงสร้างอย่างมากมาย
จึงปรับใช้เข้าด้วยกันอย่างสะดวก เริ่มทั้ง



รูปตัดตามแนวตั้งของพระปรางค์วัดราชบูรณะ แสดงส่วนที่เป็นเรือนธาตุและส่วนกลางของยอดทั้งหมด ส่วน
กรุที่อยู่ใต้ชั้นเรือนธาตุลงมาเป็นที่เก็บพระราชนิพนธ์และประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ และพบแผ่นโลหะจาร
ึกภาษาอักษรขอมบนลานค้ำบัก เรื่องคำมั่นสักการ และบรมสารีริกธาตุ และพระธรรม



แผนผังกลุ่มอาคารประธานวัดชัยวัฒนาราม เป็น การพัฒนาการที่นำเอารูปจัตุรัสของระเบียงคดมาเป็น โครงสร้างหลักของวัด พระวิหารที่ตั้งอยู่ด้านหน้ามี น้ำหนักน้อยมากในเชิงโครงสร้างแผนผัง

แต่ชั้นกรุทบัวเชิงบาตรได้ขึ้นเป็นวิมานของ เทพ 6 ชั้นตามลำดับ จนไปสู่กัณฑ์ออก ส่วน ปรารักษ์หรือเจดีย์ทิศทั้ง 4 คงหมายถึงทวีป ตามทิศเมื่อรวมเข้ากับโครงสร้างของผังตาม การวิเคราะห์ความในหัวข้อ 2 แล้ว พระ ปรารักษ์ก็คือเขาพระสุเมรุแกนของจักรวาล อย่างไม่มีข้อสงสัย (ภาพที่ 9/ แผนภาพที่ 6 กลุ่มอาคารที่มีความงดงามตามคติถึงกล่าวนี้ อย่างสมบูรณ์ น่าจะได้แก่กลุ่มอาคาร (ปรารักษ์ เมรุทิศ เมรุราย) ณ วัดชัยวัฒนา ราม (พ. ศ. 2173) ในสมัยพระเจ้าปราสาททอง ที่ได้ฟื้นฟูนำเอาพระปรารักษ์มาใช้เป็น หลักของวัดอีกครั้งหนึ่ง (ภาพที่ 10/ แผน ผังที่ 5)

2. พระเจดีย์

เจดีย์แบบหลักตั้งแต่สมัยกรุงวาทลังกา วงศ์เข้ามาสู่ประเทศไทยแล้ว อาจจะแบ่ง ออกได้ 3 แบบใหญ่ ๆ คือ

2.1 เจดีย์ทรงกลมหรือทรงระฆัง

2.2 เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์

2.3 เจดีย์ทรงมณฑปหรือทรงปราสาท

2.1 เจดีย์ทรงกลมหรือทรงระฆัง

เข้าใจทั่วไปว่าเป็นแบบที่ได้รับอิทธิพล จากลังกา พร้อม ๆ กับการรับพระศาสนา องค์เจดีย์จะประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ ก. ส่วนฐาน ข. ส่วนองค์ ระฆัง และ ค. ส่วนยอด การตีความใน สัญญลักษณ์ของจักรวาลนี้เป็นไปอย่างเบ็ด เสร็จ ในลักษณะที่เป็นจักรวาลส่วนย่อยของ จักรวาลใหญ่³⁷ (microcosms) อย่างไรก็ตาม สดุดีจำลองสำริดแบบศิลปะลพบุรี (ราว พ.ศ. 1700-1750) ที่พบ ณ เมืองสุพรรณ บุรีที่มีเจดีย์องค์ใหญ่อยู่กลางและมีเจดีย์ทิศ ทั้งสี่ประกอบเข้าด้วยกันบนฐานก็แสดงถึง เจตนารมณ์ของสัญญลักษณ์นี้อย่างแท้จริง³⁸

ในช่วงสมัยสุโขทัยตอนปลาย ประมาณช่วง สมัยพญาลือไทย-ลิไท สถาปนิกได้เนรมิต แบบเจดีย์ข้างล้อมขึ้นมาอย่างงดงาม ดังจะ เห็นได้จากเจดีย์วัดข้างล้อม ณ ศรีสัชนา

37. Wales, *Cosmology and Cosmic Renewal...*, p. 139.

38. ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล, *ศิลปสมัยลพบุรี* (กรมศิลปากร, 2510), รูปที่ 86.

ลย์ กำแพงเพชรและสุโขทัย (ภาพที่ 11) โดยนำเอาช่างมาประทับในบริเวณฐานของเจดีย์เพิ่มขึ้นอีก ซึ่งเป็นการย้ำถึงเจตนาของคติมากยิ่งขึ้น

2.2 เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์

ในด้านรูปทรงเจดีย์แบบนี้อาจจะพัฒนามาจากโครงสร้างของเจดีย์แบบลพบุรี-สุโขทัยที่เห็นได้จากวัดพระพายหลวง หรือที่ขี้เหล็กในบริเวณพิพิธภัณฑสถานสุโขทัย แต่เนื้อหาของเจดีย์นี้เป็นสัญลักษณ์จิตวิญญาณใหม่ที่เกิดขึ้นในสมัยพญาลิไทที่ได้จารไตรภูมิพระร่วงขึ้นแล้ว ยอดเจดีย์ที่เป็นรูปข้าวบิณฑ์ก็คือดอกบัวตูมที่เป็นสัญลักษณ์ของจักรวาลในรูปสถาปัตยกรรม เจดีย์แบบนี้นำไปใช้กันอย่างกว้างขวางในบริเวณที่วัฒนธรรมสุโขทัยไปถึง³⁹ (ภาพที่ 12) แต่ไม่เคยใช้ในบริเวณที่มีอำนาจทางการเมืองของอยุธยาอย่างแท้จริง

2.3 เจดีย์ทรงมณฑปหรือทรงปราสาท

เจดีย์แบบนี้มีจำนวนไม่มากนัก แต่ใช้กันอย่างกว้างขวางในสมัยที่มีรัฐไทยเกิดขึ้นแล้วส่วนเหนือที่เมืองเชียงแสนเก่า มีเจดีย์วัดป่าสัก ที่ศรีสัชชนาลัย มีเจดีย์รายในวัดเจดีย์เจ็ดแถว ที่สุโขทัย มีเจดีย์วัดเขาพระ-

บาทน้อย ที่อยุธยา มีเจดีย์ที่วัดพระราม วรฯ ตลอดจนทำหุ่นจำลองดินเผาในสมัยอยุธยาตอนปลาย⁴⁰ องค์ประกอบของเจดีย์จะแบ่งออกเป็น 3 ส่วนเช่นกัน คือ ก. ส่วนฐาน ข. เรือนธาตุ และ ค. ส่วนยอด ส่วนฐานนั้นก็คล้ายคลึงกับแบบเจดีย์ทั่วไป ในส่วนเรือนธาตุจะเป็นห้องมีซุ้มจระนมยื่นหรือติดผนังประดิษฐานพระพุทธรูปทั้ง 4 ทิศ ซึ่งคงหมายถึงสมเด็จพระสัมมาพระพุทธเจ้าและอัครอัครพุทธรูปทั้งสามองค์ ส่วนยอดนั้นนอกจากจะมียอดเจดีย์ทรงกลมหรือแบบอื่นก็มักจะมีเจดีย์ทิศที่มุมทั้ง 4 (ภาพที่ 13) หรือเจดีย์บริวารที่ประดิษฐานอยู่รอบฐาน (ภาพที่ 14) ที่เรียกกันทั่วไปว่าเจดีย์ 5 ยอด ลักษณะของรูปทรงตั้งแต่ชั้นเรือนธาตุขึ้นไปมีลักษณะคล้ายคลึงกับมณฑปมาก แต่เป็นเจดีย์จึงเรียกเจดีย์ทรงมณฑปดังกล่าวมาแล้ว

3. มณฑป

โดยทั่วไป แล้วมณฑปมักจะใช้เป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูป ภาพผนังจึงลงตัวเป็นรูปจักร์ระดมอ ฉะนั้นโครงสร้างของห้องโถงจึงเป็นปริมาตรลงตัว ประดับซุ้มจระนมออกไปทั้ง ๔ ทิศ ถ้าไม่ประดิษฐานพระพุทธรูปก็มักจะเป็นภาพพุทธประวัติตอนสำคัญ ๆ เช่นภาพปูนปั้นตอนพระพุทธรูป

39. ดูรายละเอียดใน สงวน รอดบุญ, พุทธศิลป์สุโขทัย (2521), หน้า 75-76.

40. กรมศิลปากร, ศิลปสมัยอยุธยา (2514), รูปที่ 82.

เสด็จจากทวายถึงส.ณ. ณ.ซึ่งมีขุมทรัพย์มณฑลป
วักตะพังกองหลวง สุโขทัย⁴¹ ซึ่งนัก
ประวัติศาสตร์ยอมรับว่าเป็นภาพประติมา
กรรมทั้งงานที่สุกของสกุลช่างสุโขทัยอย่าง
ไรก็ตามมณฑลที่แสดงให้เห็นว่าคติจักรวาล
มากที่สุดนั้น ได้เริ่มมาแล้วในสมัยพญาไท
ณ.มณฑลปวักเขาใหญ่ ศรีสัชชนาลัยนอกจาก
จะมีขุมทรัพย์ทั้ง 4 ทิศแล้ว ในส่วนยอดมี
เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์เป็นประธานเจดีย์ทิศ
ทั้ง 4 ณ. ขอบมุมเรือนธาตุ 4 นอกจากนั้น
ยังมีเจดีย์องค์เล็กตั้งอยู่ระหว่างเจดีย์ทิศด้าน
หน้าในลักษณะของอนุทวีปอีกด้วย นับว่า
เป็นมณฑลที่แสดงสัญลักษณ์ดังกล่าว ได้
เต็มแบบมากที่สุด⁴² (ภาพที่ 16) ครั้นล่วงมา
ถึงสมัยอยุธยาตอนกลางในสมัยพระเจ้าทรง
ธรรมก็ได้รื้อฟื้นคติการสถาปนารอยพระ
พุทธบาทขึ้นอีก ใน พ.ศ. 2149 จึงได้สร้าง
มณฑลพระพุทธบาทขึ้น ณ. จังหวัดสระบุรี
ซึ่งเป็นมณฑลปียอดปราสาทขนาดใหญ่

บริเวณลานนาไทย หรือภาคเหนือนั้น
มณฑลปวักพระยีนนอกจากจะมีขนาดใหญ่
แล้ว ยังแสดงสัญลักษณ์ไว้อย่างชัดเจน
หรือแม้แต่มณฑลขนาดเล็กในวัดพระธาตุ
ลำปางหลวง ซึ่งมีรูปทรงที่มีความเป็นพื้น

บ้านอย่างมาก ก็ยังคงรักษาเนื้อหาเดิมไว้
ได้เป็นอย่างดี (ภาพที่ 16)

4. ประติมากรรม

ประติมากรรมเขี้ยวสำคัญทางลานนา
ไทยนั้นจะสร้างเป็นประติมากรรมใหญ่เรียกเป็นสามัญ
ว่าประติมากรรม ลักษณะของโครงสร้างส่วน
ยอดจะย่อถอยร่นเป็นชั้น ๆ ขึ้นไปหายออก
องค์ประกอบในแต่ละชั้นจะประกอบด้วยขุม
ทรัพย์วิมานของเทพ นาค กลีบขนุนประดับ
ลาย บริเวณขุมประติมากรรมและขุมประดับทั้งสอง
ข้าง (ถ้ามี) ก็จะเป็นองค์ประกอบลายของ
ทิวภาพที่เป็นสัตว์ในป่าหิมพานต์ เช่น กิณรี
นาค หงส์ ออกแบบประดับในตำแหน่งที่
รูปร่างของสัตว์เหล่านั้นอำนวยความสะดวกให้ (ภาพที่
17-18) ปัจจุบันประติมากรรมที่สมบูรณ์แบบ
เหลือจำนวนจำกัดมาก อาทิเช่นที่วัดสวน
ดอก วัดชมพู เชียงใหม่ และที่สมบูรณ์ที่
สุกตามโครงสร้างเช่นว่าข้างต้นก็มีเพียงแต่
ที่ประติมากรรม วัดพระธาตุลำปางหลวงแห่ง
เดียวเท่านั้น (หลังพุทธศตวรรษที่ 21)

ลักษณะของประติมากรรมนั้นน่าจะเป็นได้ทั้ง
สัญลักษณ์ของจักรวาลหรือชมพูทวีปหรือ
ทวีปทั้ง 4 โดยเฉพาะด้านทางเขี้ยวจะเป็น
ชมพูทวีป แต่โดยที่การวางผังทางกายภาพ

41. Silpa Brirasri, An Appriciation of Sukhothai Art (Bangkok : The Fine Art Department, 1973), p. 10, fig. 10; M.C. Subhadradis Diskul, Sukhothai Art (The Cultural Committee of the Thailand National Commission for Unesco, 1978), p. 130, fig. 43.

42. นารถ โพธิ์ประสาธ, สถาปัตยกรรมในประเทศไทย (กรมโยธาเทศบาล, 2489), รูปที่ สข. 14.

ทางเข้าหลักมักจะหันไปทางทิศตะวันออกก็อาจจะทำให้ทั่วถึงได้ อย่างไรก็ตามถ้าพิจารณาในรูปของห้วงจักรวาล (sphere) ก็จะไม่มีปัญหาอะไรมากนัก ดังเช่นในกรณีของบานประตูสลักไม้ของพระวิหารหลวงวัดสุทัศน์ ซึ่งหันหน้าออกทางทิศเหนือ แต่เรื่องราวในบานประตูเป็นป่าหิมพานต์ในชมพูทวีป อันเป็นการเน้นสัญลักษณ์ปากทางเข้าเขาพระสุเมรุ มากกว่าทิศทางกายภาพอย่างแท้จริง นอกจากนั้นถ้าย้อนหลังไปในประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม พระอุโบสถหรือพระวิหารตามคติหินยานเดิมในสมัยทวารวดีในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต่างก็หันหน้าอาคารออกไปทางทิศใต้ (หรือตะวันออกเฉียงใต้) แสดงถึงการเปิดทางเข้าจากชมพูทวีปตามคติจักรวาลพุทธศาสนาทั้งสิ้น ดังนั้นแผนผังของวัดพระธาตุลำปางหลวง จึงมีความซับซ้อนในค่านิยมมากกว่าแผนผังวัดในประเภทเดียวกัน

5. ปราสาท

ในบทความเรื่องพระเจดีย์ของพระยาอนุমানราชธนได้ให้ข้อสังเกตว่า ชื่อขององค์ประกอบส่วนยอดของพระเจดีย์นั้น สอดคล้องกับนามองค์ประกอบยอดปราสาทในพระบรมมหาราชวังอย่างมีพิศพจน์⁴³ นอก

จากองค์ประกอบหลังคาที่เป็นแบบฉบับของอาคารศาสนา เช่นพระอุโบสถหรือพระวิหาร โดยใช้ตัวลายองประดับชายคา ความจริงตัวลายองก็คือลำตัวนาครที่มีส่วนหัวที่ออกแบบเป็นหัวนาครที่เรียกว่าหางหงส์ ส่วนปลายหางไปจรดกันที่ข้อฟ้าปลายยอดจั่ว อาจารย์ทางศิลปสถาปัตยกรรมไทยจึงมักจะอธิบายเสมอว่าข้อฟ้าก็คือสัญลักษณ์ของกรุฑยุด (หรือจับ) นาค ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มีคุณค่าการออกแบบสูงมาก จนต้องใช้ช่างฝีมือเยี่ยมจริง ๆ จึงจะฉาบพื้นข้อฟ้าได้สวยงาม ในส่วนที่เป็นยอดปราสาทนั้นจะเริ่มแต่กรุฑยุดที่อยู่ใต้ชั้นของยอดปราสาททรงจอมแห 6 ชั้น ส่วนยอดปราสาทจะมีองค์ประกอบแบบเจดีย์ดังกล่าวข้างต้น (ภาพที่ 19) อีกประการหนึ่งพระราชพิธีต่าง ๆ ที่ประกอบขึ้นในปราสาทเหล่านี้ล้วนแต่มีเนื้อหาตามคติของจักรวาล สมมติเทพ พระอินทร์ ฯลฯ ตามการศึกษาที่ได้ทำมาบ้างแล้ว⁴⁴ (และควรละเอียดอีกในงานสน สัมภาษณ์)

สรุป

เมื่อพระพุทธศาสนาเถรวาทลังคาวงศ์ได้เข้ามาสู่ภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ใน

43. Phya Anuman Rajadon, op. cit., pp. 68-69.

พุทธศตวรรษที่ 18 ในขณะที่มีรัฐใหม่ๆ
เกิดขึ้นนั้น ได้นำเอาคติการสร้างพระ-
ธาตุเจดีย์และคติจักรวาลของพุทธศาสนา
ซึ่งต่อมาพยางลิไทแห่งสุโขทัยได้นิพนธ์
เป็นไคโรภูมิพระร่วงขึ้น คตินี้ได้เกื้อหนุน
ให้สร้างวัดมหาธาตุขึ้นกลางเมือง ณ
เมืองใหม่หรือแปลงเอาศาลาสนามของ
ชุมชนเดิมมาตามคติใหม่ ฉะนั้นพระ-
ธาตุเจดีย์ จึงมีทรงเป็นพระเจดีย์และ
ปรากฏขึ้นเป็นอาคารในศาสนาฮินดูและ
มหายานเดิมเข้ามามีด้วย

การยึดถือคติวัดมหาธาตุอย่างมั่นคง
ทำให้เกิดเมืองขึ้นสองประเภท คือเมืองที่
ถือการสัญจรทางบกเป็นหลักมีวัดอยู่กลางลง
ตัวเป็นเมืองเดียวกัน และเมืองที่ใช้การ
สัญจรทางน้ำเป็นหลักไหลผ่านเมืองก็จะกลายเป็น
เมืองนอกแตก อีกประการหนึ่งโดยที่วัด
มหาธาตุเป็นวัดของรัฐ เป็นศูนย์กลางทาง
ศาสนา วัดนี้จึงกลายเป็นแหล่งสะสมทาง
ศิลปวัฒนธรรมของทุกยุคสมัย ตราบเท่าที่
วัดนี้ยังดำรงประโยชน์หน้าที่อยู่

ตามการศึกษาของนักวิชาการ พระสถูป
หรือเจดีย์ก็ดี หรือพระอุโบสถพระวิหารก็ดี
ล้วนแต่เป็นสัญลักษณ์ของจักรวาล แต่
องค์ประกอบของพุทธศาสนาน้อยน้อยที่สุด
จะต้องประกอบพระเจดีย์กับพระวิหาร ซึ่ง
จะวางผังตามแนวแกนตั้งและแกนราบอย่าง
ไถ่กัน สัมพันธ์กันในลักษณะของแกนจักร
วาลทุกมิติ จึงอาจจะเรียกแผนผังของวัด
หนึ่ง ๆ ว่าแผนผังจักรวาล ดังจะเห็นได้
อย่างชัดเจนยิ่งขึ้นในวัดที่มีขนาดใหญ่ในระ-
ดับวัดมหาธาตุเช่นวัดมหาธาตุยุยงยาที่เพิ่ม
ระเบียงคดล้อมรอบกลุ่มปราสาทประธานใน
ลักษณะของกำแพงจักรวาลล้อมเขาพระสุเมรุ
ยิ่งไปกว่านั้นที่ว่างภายในปราสาทหรือพระ
อุโบสถ เช่นที่วัดคงคาราม ราชบุรี วัดใหญ่
อินทราชนบุรี ก็ได้วางตำแหน่งของพระประ-
ธานคาวเพดานเรื่องราวของจิตรกรรมฝาผนัง
ในตำแหน่งที่เป็นหัวของจักรวาลไว้ด้วย

สำหรับตัวอาคารโคต ๆ ที่สามารถเห็น
คตินี้ได้แน่นอนจนองได้แก่ อาคาร 5
ประเภทที่สร้างขึ้นตามความนิยมหลังจากคติ

44. โซติ กัลยานมิตร (Kalyanamitra, op. cit., p. 190.) และศาสตราจารย์ เบนจามิน
โรแลนด์ แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ก็มีความเห็นว่าแผนผังแบบเรขาคณิตแบบต่าง ๆ ของพระราชวังหลวง
วัดก็ดี พระสถูปเจดีย์ในประเทศไทยก็ดี ล้วนแต่จัดตามคติตำแหน่งประจำทิศ 4 ทิศ ที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ
คติเขาพระสุเมรุเป็นคติที่กำเนิดมาจากศาสนาพราหมณ์แท้ ๆ กับเป็นอิทธิพลของพุทธศาสนา แต่คติเขาพระ
สุเมรุก็เป็นคติเดิมของศาสนาพราหมณ์อยู่ดี พุทธศาสนาในประเทศไทย คล้ายกับศาสนาพุทธในประเทศกัมพูชา
มักจะผสมกับความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ตามช่วงเวลาในประวัติศาสตร์อยู่เสมอ ๆ Benjamin Rowland,
The Art and Architecture of India: Buddhist Hindu Jain (Penguin Books Ltd.,
1974), note 434, p. 485.

พุทธเถรบาทลังการวงศ์เข้ามาแล้วทั้งสิ้น คือ
 1. พระปรารักษ์ 2. พระเจดีย์สามประเภท
 หลัก โดยเฉพาะเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ที่ได้
 สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยตอนปลายก็จะสะท้อน
 ให้เห็นคตินี้อย่างชัดเจน 3. มณฑปที่ประดิษ

ฐานรอยพระพุทธรบาท 4. ประตูลิขิต ประตูลิขิต
 ประธานของวัดสำคัญในเขตลำนานาไทย
 และ 5. ปราสาทที่ประทับและที่ประกอบ
 พระราชพิธีในพระบรมมหาราชวัง

ด้วยอภินันทนาการ

จาก

วันชัย ไพรรุ่งเรือง

บริษัท ก. เกียรติพัฒนายนสงฆ์ จำกัด

3/7 รongเมือง ชอย 1 แขวงรongเมือง เขตปทุมวัน ก.ท. 10500

โทร. 2143580, 2142418

รับขนส่งสินค้า มีรถบรรทุกขนส่งภายในประเทศ

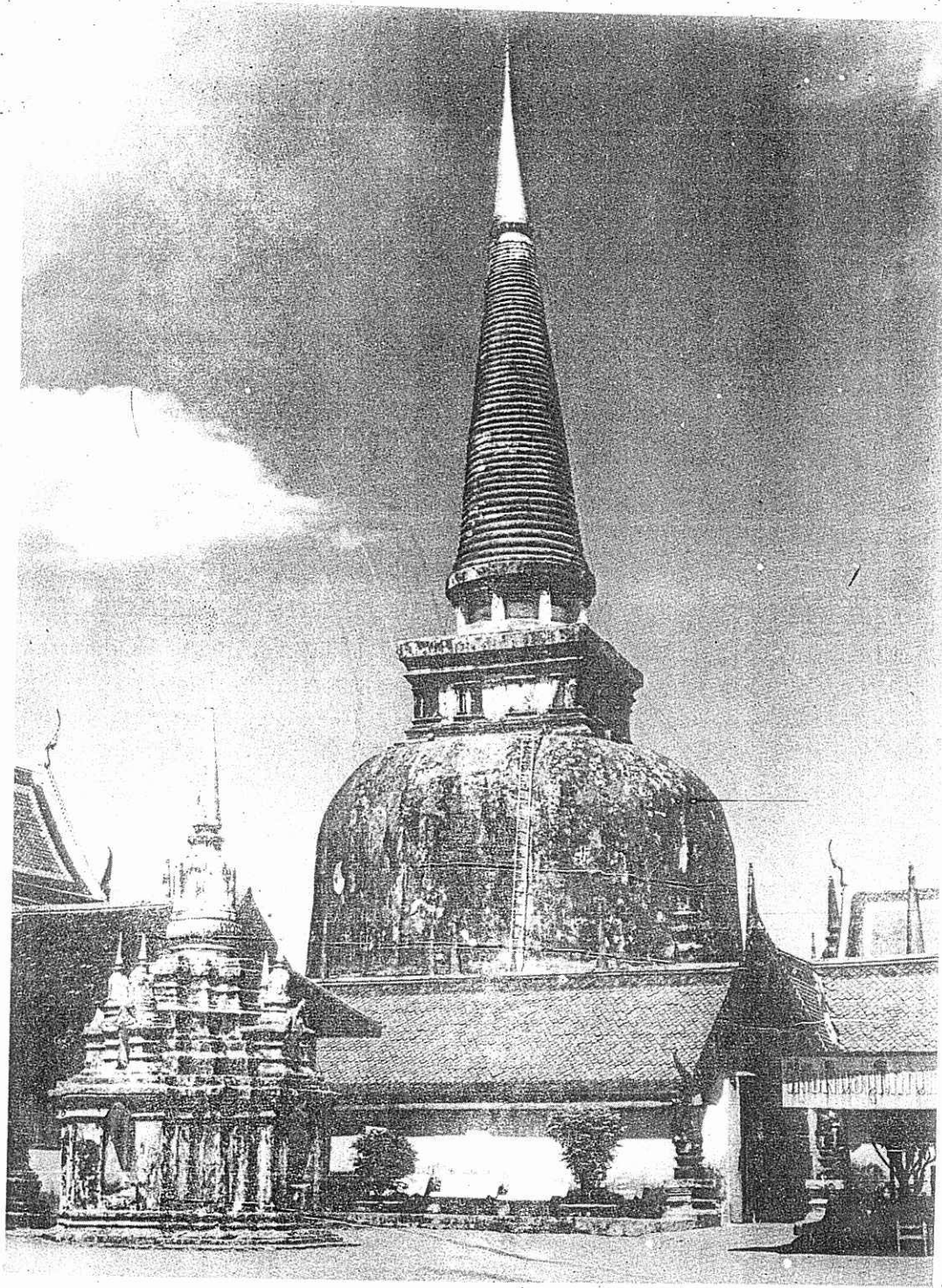
โปรดติดตาม

พุทธศาสนา : ทศนะและวิจารณ์

โดย

เสฐียรพงษ์ วรรณปก

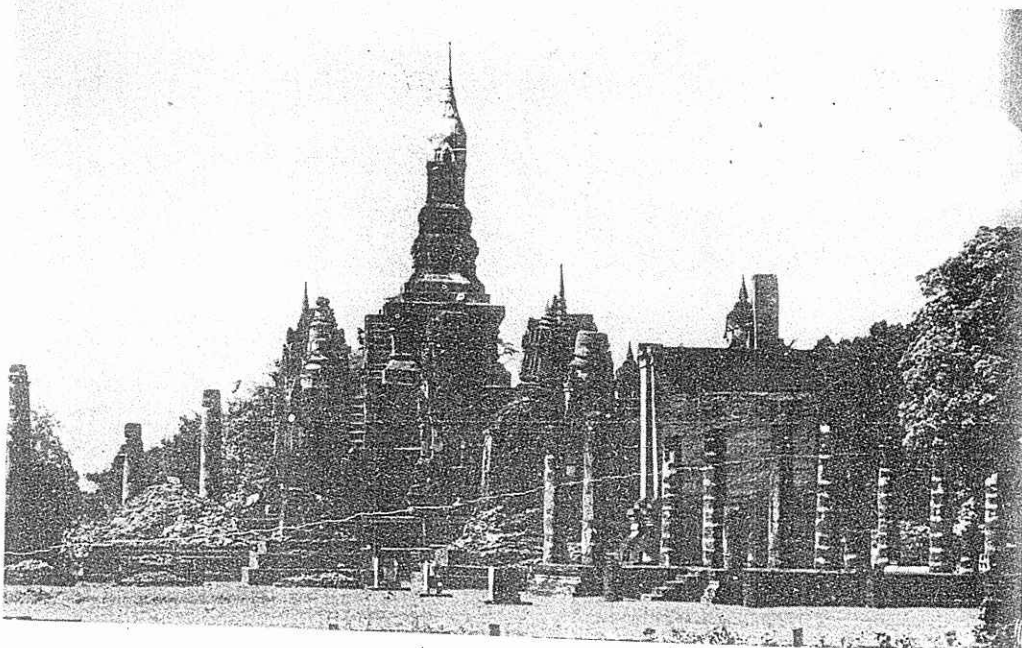
กำหนดออกเร็ว ๆ นี้



1. พระบรมธาตุนครธรรมราช เจดีย์ทรงกลมแบบศรีวิชัยตั้งบนฐานจัตุรัส โครงสร้างโดยรอบส่วน
หนึ่ง สร้างขึ้นภายหลังการสร้างองค์เจดีย์ในพุทธศตวรรษที่ 18



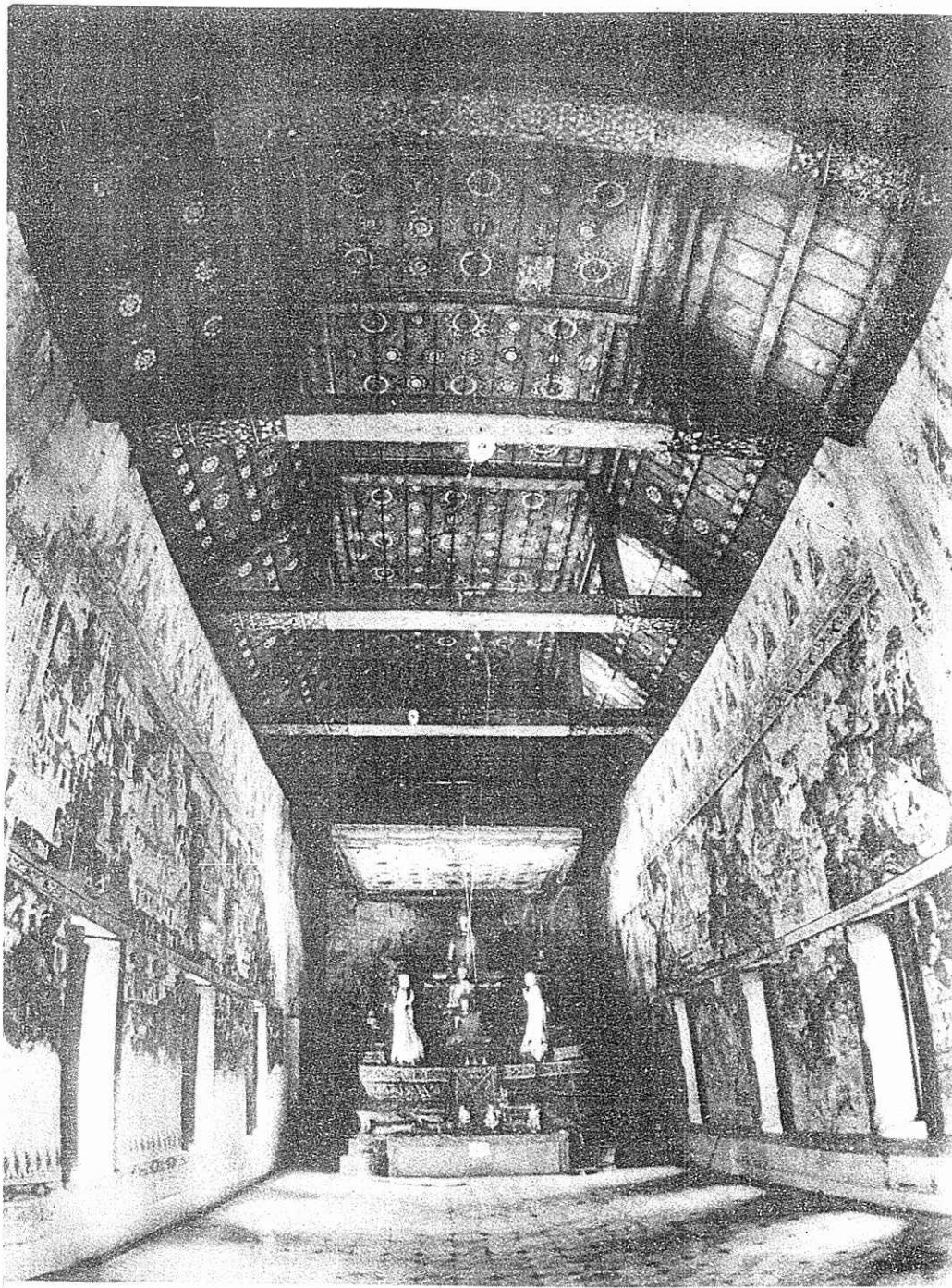
2. เจดีย์วัดช้างล้อม ศรีสัชนาลัย เจดีย์ทรงกลมตั้งบนฐานปริมัศฐานสองชั้น ชั้นล่างมีช้างล้อมจำนวน 39 เชือก ฐานประติมากรรมชั้นบนมีพระพุทธรูป 20 ชุม เหนือฐานชั้นที่ 1 ก่อเป็นราวระเบียงรอบองค์พระธาตุ กำแพงทวารวดีล้อมประตู่ 4 ด้าน เป็นประตูจริงด้านแกนเอก ส่วนด้านแกนรองเป็นประตูปลอม
3. กลุ่มพระเจดีย์ประธานหรือพระมหาธาตุเมืองสุโขทัยเก่า เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์อยู่กลาง โดยรอบมีปรางค์เตี้ยอยู่บนจุดกลางด้าน (cardinal point) และเจดีย์ทิศตามมุมอีก 4 องค์ แสดงถึงการสร้างซ้อนถึงสองครั้ง



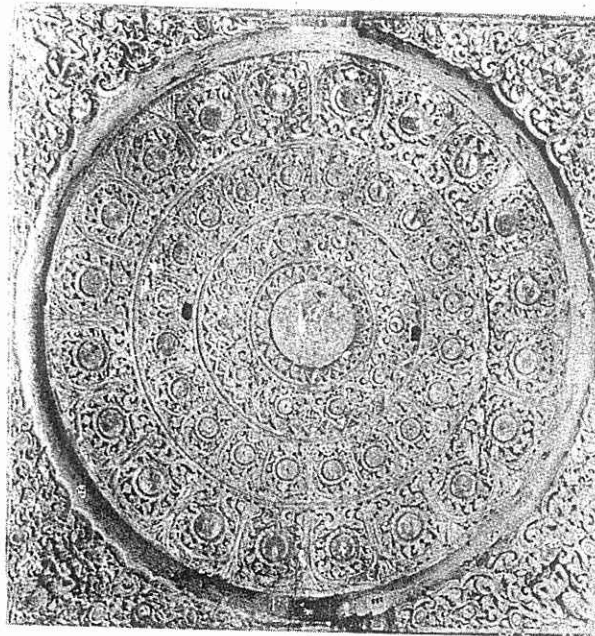
4. พระบรมธาตุและพระวิหารหลวง วัดพระธาตุ
ลำปางหลวง อำเภอเกาะคา ลำปาง งานสถาปัตย
กรรม ทั้งหมดเป็นผลงานศิลปสุโขทัยครั้งใหญ่
สมัยล้านนา ราวพุทธศตวรรษที่ 21 ลงมาทางต้น
และหลายส่วนเป็นงาน ศิลปสุโขทัยเพิ่มเติมออก
ตลอดเวลาในพุทธศตวรรษที่ 24 หรือสมัยรัตน
โกสินทร์อยู่ตลอดเวลา

5. พระศรีรัตนมหาธาตุเมืองพะเยา องค์ปรางค์
ชक्रานสูงและยื่นไฉนกลมแบบปรางค์ลพบุรี—
อยุธยา ส่วนด้านหน้าเป็นวิหารใหญ่ขนาด 7 ห้อง
กว้าง 13 เมตร ยาว 25 เมตร หันหน้าวัดออก
ทางทิศตะวันออก





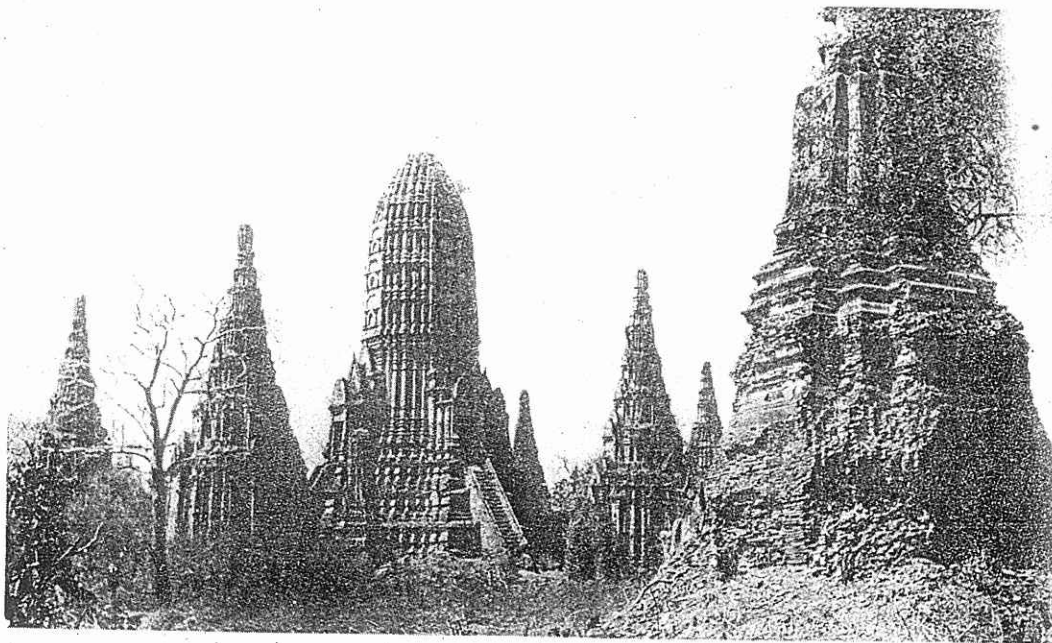
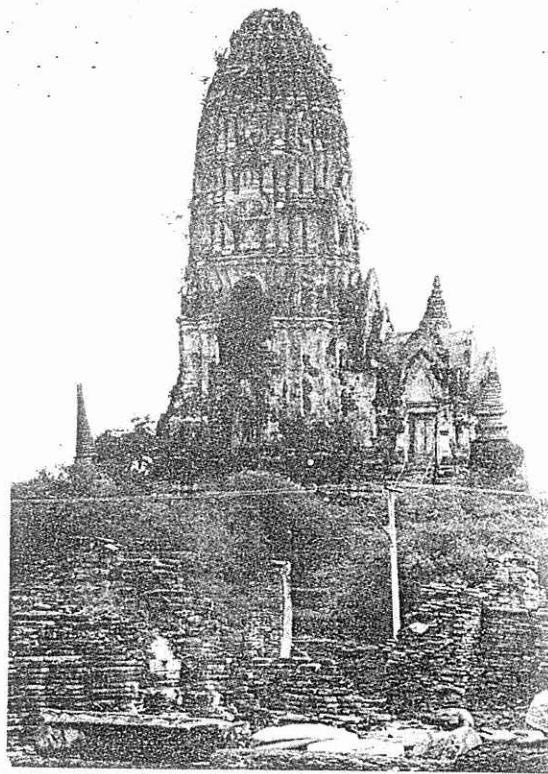
6. ห้างจักรวาลภายในของพระอุโบสถวัดสังกัสรัตนคีรี พระประธานจะเป็นจตุรกรายดาหรือตั้งในตำแหน่งจุดตัดของแกนราบและแกนตั้ง เบื้องบนเป็นดาวเพดานที่ล้อมรอบห้องอากาศภายในไว้ทั้งหมด ด้านหลังเป็นภาพคติไตรภูมิ ด้านหน้าภาพมารผจญและเต็มซอกกทสัมพันธ์กับระนาบของเรื่องราวที่ซ้อนกันทางราบสามระดับ คือ ภาพอดีตพุทธ พุทธประวัติและทศชาติ (ดูแผนภาพที่ 2 ประกอบด้วย)



7. เพดานสลักไม้ ภาพดอกบัว ปรังกวัดพระ
ศรีรัตนมหาธาตุขะแลย ขนาด 1.25-1.25
เมตร ปัจจุบันอยู่ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
สุโขทัย

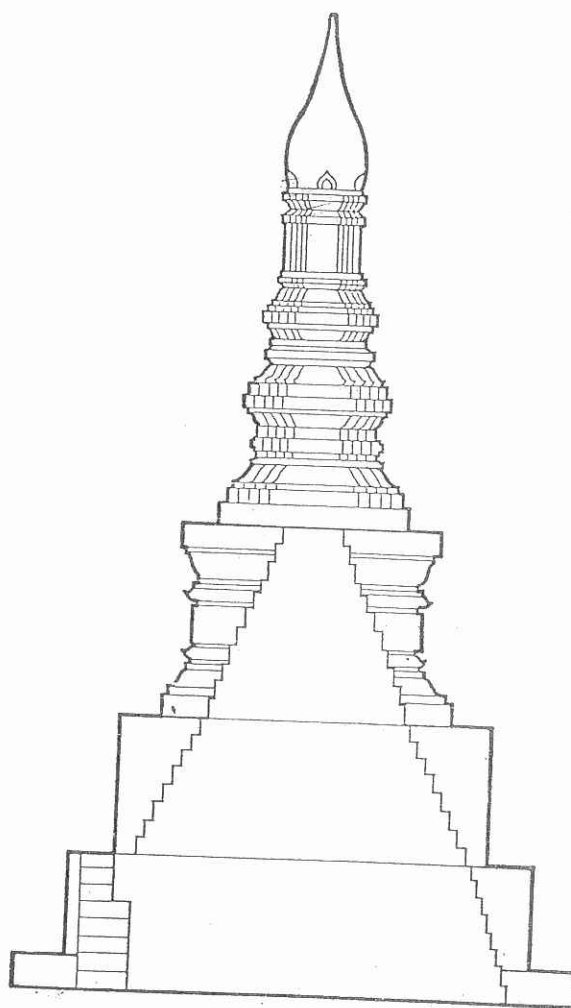
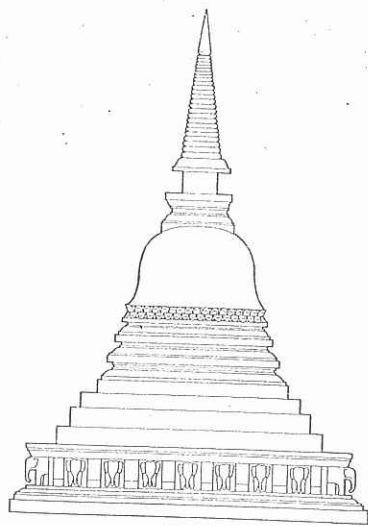
8. พระศรีรัตนมหาธาตุเมืองลพบุรี ก่อด้วยศิลา
แดง กรอบประตุนั้นทรายสีเทา ฉาบปูนประดับ
ด้วยลายปูนบนท้ององค์ แต่ลายส่วนใหญ่ถูกทำลาย
เสียหายอย่างยับเยินมาแต่เมื่อ 6 ปีที่แล้ว



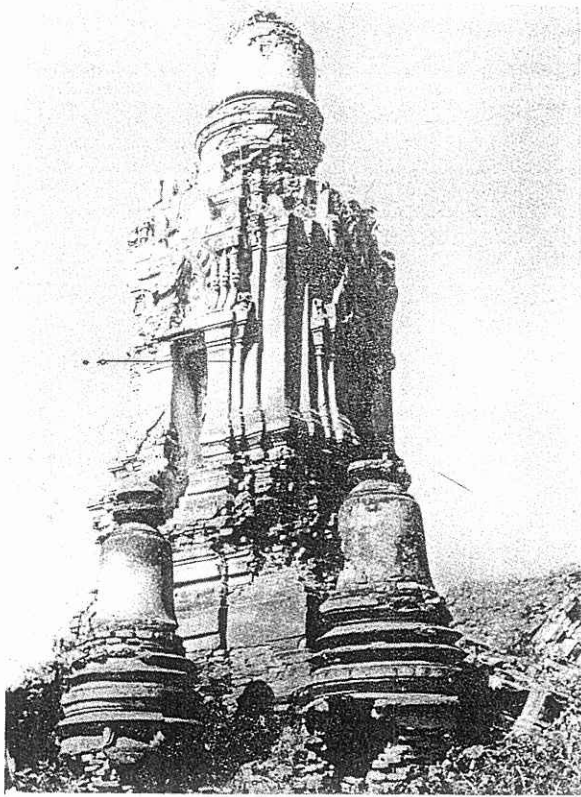
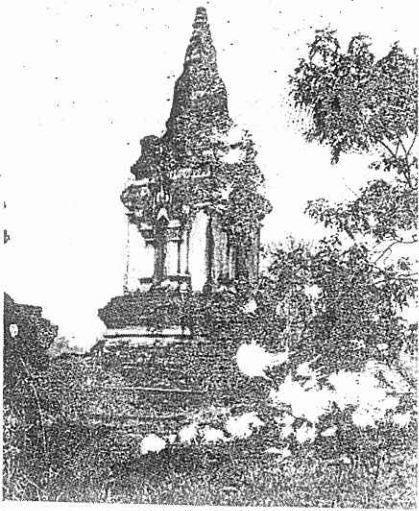


9. พระปรางค์วัดราชบูรณะ อโยธยา สร้างขึ้นในสมัยเจ้าสามพระยา (พ.ศ. 1967–1991) ประมาณ
ช่วงกลางของสมัยอยุธยาตอนต้น ส่วนยอดก่อสร้างด้วยอิฐตลอด

10. พระปรางค์และเมรุทิศ เมรุราย วัดชัยวัฒนาราม อโยธยา ยุคเชื่อมต่อระหว่างอยุธยาตอนกลางปลาย
อาคารสร้างด้วยอิฐฉาบปูน ประดับลวดลายปูนปั้น



11. เจดีย์วัดช้างล้อมเมืองสุโขทัยเก่า การเพิ่มฐานช้างล้อมเข้ามาใหม่พร้อมกับการปรับส่วนองค์ประกอบบนๆ และการเน้นลายบัวทึบระฆัง ทำให้เจดีย์ทรงกลมสง่างามยิ่งขึ้น
12. ภาพลายเส้นเจดีย์ประธานทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ วัดมหาธาตุ สุโขทัย ฐานกว้าง 12 เมตร สูง 22.50 เมตร



13. เจดีย์รายในวัดเจดีย์เจ็ด ศรสังขนาลัย สุโขทัย ก่อด้วย
ศิลาแดงฉาบปูน ประดับลายปูนปั้น
14. เจดีย์ทิศ วัดพระรามมอญยา สถาปัตยกรรมในสมัยมอญยา
ตอนต้น ก่ออิฐฉาบปูน ประดับลายปูนปั้น



รูปที่ 14 มณฑปวัดเขาใหญ่ อำเภอศรีษะนาถ จังหวัดสุโขทัย



15. มณฑปวัดเขาใหญ่ ศรีษะนาถ สุโขทัย ก่ออิฐฉาบปูน (จากหนังสือสถาปัตยกรรมในประเทศไทย นารด โทธิประสาท พ.ศ. 2489

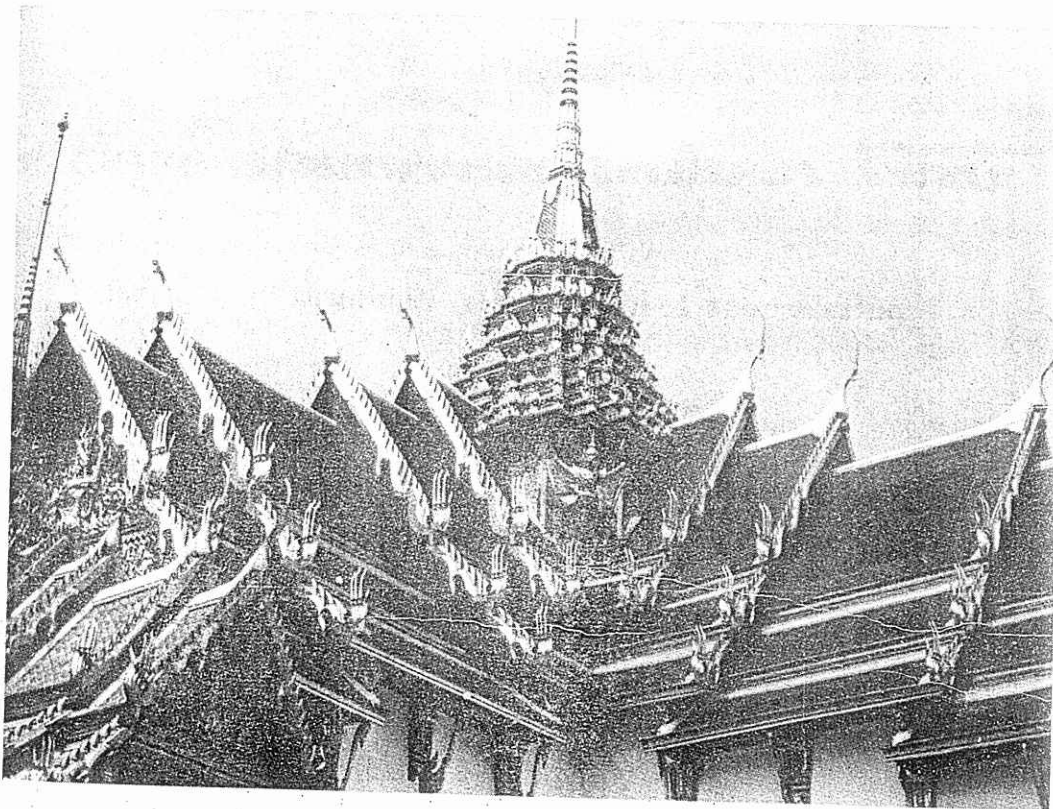
16. มณฑปประดิษฐานรอยพระพุทธบาท ในเขตพุทธาวาส วัดพระธาตุลำปางหลวง ลำปาง ได้ยืมความซับซ้อนของเนื้อหาออกมาเป็นรูปทรงที่เรียบง่ายทางสถาปัตยกรรม ได้อย่างน่าพิศวง



17. ประตูโขงวัดพระธาตุลำปางหลวง ลำปาง ก่ออิฐฉาบปูนประดับลายปูนปั้น ทิศนี้ภาพด้านทิศ
ตะวันออกเฉียงเหนือ



18. รายละเอียดซุ้มประตูและองค์ประกอบของชั้นหลังคาของมณฑป หงส์ นาค และซุ้มวิมานเทวดา



19. ส่วนยอดของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพฯ

ด้วยอำนาจ

จาก

วันชัย ไพรรุ่งเรือง

บริษัท ก. เกียรติพัฒนาขนส่ง จำกัด

3/7 รongเมือง ซอย 1 แขวงรongเมือง เขตปทุมวัน ก.ท. 10500

โทร. 2143580, 2142418

รับขนส่งสินค้า มีรถบรรทุกขนส่งภายในประเทศ